

Įkalinta, bet nepalūžusi: dainininkės Marijonos Rakauskaitės gyvenimo asimetrijos

Danutė
PETRAUSKAITĖ

Lietuvos muzikos ir teatro
akademija

ANOTACIJA. Marijona (amerikietiškuose dokumentuose Mariona) Rakauskaitė (1892–1975) – Čikagoje gimusi lietuvių dainininkė (dramatinis sopranas), iki 1923 m. gyvenusi ir koncertavusi JAV. Gavusi pakvietimą dainuoti Valstybės operoje, ji apsigyveno Kaune, kur ir mirė, nesulaukusi iš okupacinės valdžios leidimo aplankyti Amerikoje likusius artimuosius. Lietuvoje dainininkė gyveno daugiau nei 50 metų, tačiau apie sovietmečio periodą mažai ką žinome. Tik negausus epistolinis palikimas leidžia nors akies krašteliu pažvelgti į šį Šaltojo karo negandomis paženklintą laikotarpį ir susidaryti vaizdą apie buvusios scenos žvaigždės būtį ir buitį. Šioje publikacijoje spausdinami septyni laišakai, rasti Juozo Žilevičiaus–Juozo Kreivėno lietuviškos muzikos archyve (toliau – ŽK LMA) bei Liudo Truikio ir Marijonos Rakauskaitės memorialiniame muziejuje (toliau – TRMM). Reikia tikėtis, kad jie padės geriau suprasti SSRS teritorijoje atsidūrusių Vakarų šalių piliečių likimą ir praturtins lietuvių vokalinio meno istoriją.

REIKŠMINIAI
ŽODŽIAI:

Marijona Rakauskaitė,
Anna Marija Rakauskaitė,
Cyrilis Rakauskas,
Liudas Truikys, Stasys
Pilka, Kaunas, teatras.

Marijonos Rakauskaitės muzikinės veiklos apžvalga

Pirmąsias muzikines žinias Marijona kartu su seserimi Juozapina¹ gavo iš vienuolės nazarietės – sesers M. Vladislavos. Pastarosios įkalbėta Rakauskų šeima įsigijo pianiną, pradėjo dukroms samdyti mokytojus ir mokyti jas dainų bei giesmių, net surado režisierių bei keletą aktorių ir, įkūrusi teatro trupę, ėmė statyti nesudėtingus sceninius kūrinėlius. Kostiumus jiems siuvo jaunųjų dainininkių mama². Vėliau Marijona dainavimo mokėsi *Fine Arts* studijoje Čikagoje ir papildomai lankė privačias pamokas. Į muzikinę veiklą ji įsitraukė dar lankydamą vidurinę mokyklą – dalyvavo Vinco Greičiaus³ suorganizuotame „Keliaujančiame kvartete“, kuris iširo jos seseriai Juozapinai 1912 m. įstojus

1 Juozapina Magdalena Rakauskaitė (1894–1989) – mokytoja, rašytoja, vienuolė kazimierietė Anna Marija.

2 Marijona Klimaitė–Rakauskienė (1873–1940).

3 Vincas Greičius (1886–1950) – chorvedys, vargonininkas, pedagogas.

į vienuolyną. Didelį vaidmenį M. Rakauskaitės gyvenime suvaidino „Birutės“ choras. Ji atlikdavo pagrindines partijas jo statomose operetėse – Miko Petrausko „Birutėje“, „Šienapjūtėje“, Stasio Šimkaus „Čigonuose“, Williama Rhys-Herberto „Silvijoje“, Juliaus Eichbergo „Bailiame daktare“. Dirbdama kasininke Tomo Edisono Čikagoje įsteigtoje kompanijoje, lietuvių dainininkė dalyvavo ir jos statomuose spektakliuose, o šios kompanijos surengtose vokalistų varžybose net buvo laimėjusi pirmąją vietą. Už tai gavo progą padainuoti Čikagos radijo stoties muzikinėje programoje ir atlikti kelias lietuviškas dainas. Pirmojo pasaulinio karo metais ji tęsė koncertinę veiklą ir užsitarnavo dideles tautiečių simpatijas.

Kaune įsikūrus Valstybės operai, imta ieškoti dainininkų ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. 1923 m. M. Rakauskaitė gavo pakvietimą tapti nuolatine šio teatro soliste ir ilgai nedvejodama apsigyveno laikinojoje Lietuvos sostinėje. Pasiilgusi tėvų, brolių ir seserų, ji aplankė juos 1937 m. ir surengė koncertinę turnė. Išgirdęs jos balsą, Juozas Žilevičius apibūdino dainininkę kaip improvizacijų ieškotoją: „Ji pasižymėjo stipria dramatine išraiška, kūrybine improvizacija, nepaprastai įdomia muzikine fra[...]. Zuoje, jos pačios sukurta. Turėdama plačios apimties balso skalę, sugebėjo puikiai atkurti ir pagyventi savo vaidmenų asmenybes, išgauti visokius žodžio ir sakinio kirčiavimus, pabrėžti spalvingumą, išskelti įvairius dinامينius ir muzikinius efektus.“⁴

Tarpukario metais Kaune M. Rakauskaitė jautėsi laiminga. Ką tik atvykusi į Lietuvą, 1923 m. vasarą ji dainavo su Kipru Petrausku Palangoje, rudenį surengė recitalį „Baltosios gulbės“ salėje Kaune, o 1924 m. vasario mėn. debiutavo teatro scenoje, atlikdama Karmen vaidmenį to paties pavadinimo G. Bizet operoje. Šioje scenoje per kelis dešimtmečius ji sukūrė per 30 vaidmenų ir tapo Valstybės operos primadona. Publika žavėjosi jos įkūnytais personažais: Liza, Toska, Miuzete, Neda, Rachele, Čio Čio San, Ortruda, Amelija, Gražina... Iš Nepriklausomos Lietuvos solistė galėjo netrukdomai išvykti ir keliauti po Europą ir JAV, o pasikeitus santvarkai pasijuto perkeltine ir tiesiogine prasme atsidūrusi už groty – pirmosios sovietinės okupacijos metais buvo įkalinta Kauno sunkių darbų kalėjime. Tiesa, 1945 m. ji sulaukė apdovanojimo – LSSR nusipelnusios artistės vardo, tačiau nuo 1948 m. teatro scenoje jau buvo nepageidaujama ir prarado vienintelį pragyvenimo šaltinį. Vienų nuomone, tai įvyko dėl suprastėjusio jos balso, kitų – dėl politinių priežasčių. Dainininkė kaip JAV pilietė buvo laikoma ideologiškai nepatikima, dėl to negalėjo sugrįžti į Ameriką ir gauti jai skirto mirusių tėvų palikimo.

4 J. Ž. Mariona Rakauskaitė. *Lietuvių enciklopedija*. T. XXIV. So. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, p. 455.

Nepadėjo ir vizitas pas Justą Paleckį⁵, kuris dar tarpukario metais spaudoje buvo puikiai įvertinęs dainininkės talentą. Priešingai – net pakenkė. Visada reždavusi į akis teisybę, M. Rakauskaitė tikriausiai visas negeroves išklejo ir šiam komunistų partijos veikėjui. Prasidėjo moralinis teroras, persekiojimas, gyvenimo baimėje metai. Tai turėjo iškęsti ne tik pati dainininkė, bet ir jos ištikimas draugas bei globėjas scenografas Liudas Truikys⁶. M. Rakauskaitei mirus, tik jo dėka pavyko gauti leidimą pašarvoti ją apatinėje teatro fojė, tačiau Kauno menininkų panteone, Petrašiūnų kapinėse, vietos neatsirado – buvo palaidota Romainiuose. Nuolatinės įtampos paveiktas scenografas buvo įsitikinęs, kad jo garbinama scenos dievaitė mirė ne savo mirtimi, o buvo KGB agentų nunuodyta. Tik daug vėliau dainininkės palaikai atgulė Petrašiūnų smėlynuose, o šalia jos – ir L. Truikys.

Amžininkų atmintyje M. Rakauskaitė liko kaip nepriklausoma menininkė, didelių ambicijų moteris, kurios gyvenimą sovietinė sistema sužlugdė, bet stipraus charakterio nepalaužė. M. Rakauskaitės laišku yra išlikę labai nedaug, nes tiek ji, tiek jos artimieji vengė palaikyti ryšį saugumo sumetimais. Dainininkės susirašinėjimas su broliu Cyriliu, jos sesers Juozapinos Rakauskaitės (vienuolės kazimierietės Annos Marijos) ir aktoriaus Stasio Pilkos⁷ atsiminimai yra itin vertingi dokumentai, padedantys geriau suvokti režimui neįtikusių menininkų likimus sovietmetyje.

Cyrilio Rakausko⁸ laiškas seseriai Marijonai

1960 11 27

Brangi Mariona,

aš apgailėstauju, kad po visų šių nesusirašinėjimo metų turiu tau rašyti tokioje situacijoje. Tu gali manęs gerai nepažinoti, nes vengimas susirašinėti su bet kuo yra mano ryškiausias trūkumas.

- 5 Justas Paleckis (1899–1980) – žurnalistas, politikas, aktyviai prisidėjo įvedant sovietinę santvarką Lietuvoje, 1940–1967 m. buvo LSSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininkas.
- 6 Liudas Truikys (1904–1987) – dailininkas, scenografas, Marijonos Rakauskaitės gyvenimo draugas, 1932–1940 m. dirbo Kauno Valstybės teatre. Oficialiai su Marijona Rakauskaite nebuvo susituokęs, bet dainininkės artimieji ilgą laiką to nežinojo.
- 7 Stasys Pilka (1898–1976) – aktorius, režisierius, vaidino Valstybės teatro spektakliuose ir tuo metu susipažino su Marijona Rakauskaite, 1926–1929 m. gyveno ir darbavosi JAV, po karo, emigravęs iš Lietuvos, galutinai įsikūrė Amerikoje.
- 8 Cyrilis Rakauskas (1913–1967) – jauniausias vaikas Rakauskų šeimoje, kurioje augo trys broliai ir keturios seserys.

Kaip tu žinai, aš esu vienintelis iš mūsų, likęs Waukegane⁹. Evė¹⁰ ir aš perėmėme iš Tėvelio¹¹ reikalus, kuriuos jis mums paliko. Jau metai, kai Tėvelio nebėra, ir mes vis dar bandome sutvarkyti reikalus taip, kad jie derėtų su įstatymais. Tu gerai pažinojai Tėvelio būdą, taigi tau nėra staigmena, kad liko daug neužbaigtų reikalų po jo mirties. Visa tai reikia tvarkyti, kad kiekvienas pasakytų, jog turto klausimas yra išspręstas.

Aš pridėdu juridiskai įteisintą formą, kuria tu turi pasirūpinti, kad nuosavybė būtų įregistruota to pavadinimo kompanijoje ir atsiimta iš testamentų klausimus sprendžiančio teismo. Aš taip pat pridėdu teisininkų paaiškinimą, ką tu turi daryti su ta forma. Niekas iš mūsų nesame susipažinę su žingsniais, kuriuos tu turi padaryti pildydama šią formą, bet mes tikime, kad tu padarysi viską, ko reikia, ir pasirūpinsi mumis kaip įmanoma greičiau. Pagal įstatymą turtas gali būti patvirtintas praėjus devyniems mėnesiams po to, kai jis buvo įrašytas į testamentą. Devyni mėnesiai praėjo ir aš žinau, kad mergaitės¹² yra sunerimusios dėl reikalų tvarkymo užbaigimo. Pasiskubink su įmanomai didžiausiu greičiu, Mariona, kad visa tai, galų gale, būtų išspręsta. Kas dėl manęs, tai aš noriu veikti pagal Tėvelio testamente nurodytas sąlygas, bet turiu išpainioti įstatyminę painiavą, kad galėčiau tai įgyvendinti. Aš tikiu, kad tu man padėsi.

Evė ir aš tapome šitų namų dalimi nuo tada, kai susituokėme. Tik keliems mėnesiams prabėgus nuo mūsų vedybų, Motinos liga privertė Evę ir mane įsikurti čia, kad galėtumėme rūpintis ja ir Tėveliu. Kai ji mirė, Tėveliui reikėjo mūsų daugiau nei bet kada ir mes padarėme tuos namus savo namais. Žvelgiant į praeitį, sunku pasakyti, kaip mums būtų susiklostę, jei būtume turėję galimybę rinktis, bet žvilgsnis atgal niekada nieko nespėdė, taigi, padarėme viską, ką galėjome, ir tam tikra prasme mums malonu, kad mes tai padarėme, nes atsižvelgę į visas aplinkybes suvokėme, jog viskas galėjo būti daug blogiau.

Mes per tuos metus patyrėme daug sielvarto ir rūpesčių, besikartojančios ligos dažnai mus stabdydavo, bet apskritai galime būti dėkingi, kad reikalai nesusiklostė prasčiau, negu iš tikrųjų buvo.

Mūsų kontaktai su Cile ir Rose¹³ nėra dažni. Daugiausia per laiškus. Sesuo skambina telefonu retkarčiais ir kartas nuo karto apsilanko. Jų sveikata yra gera, jų vaikai suaugę ir seniai gyvena savarankiškai. Jie taip pat gyvuoja puikiai, bet mūsų kontaktai yra gana

9 Waukegan (Vokiganas) – miestas JAV šiaurėje, netoli Čikagos, Iliojaus valstijoje. Jame nuo 1906 m. gyveno Rakauskų šeima.

10 Eva Sedar (Sederavičiūtė) – Cyrilio žmona.

11 Mykolas Rakauskas (1864–1960) – buvęs knygnešys caro valdomoje Lietuvoje, 1888 m. emigravęs į JAV.

12 Matyt, čia turimos galvoje Marijonos Rakauskaitės seserys.

13 Cecilija ir Rožė – M. Rakauskaitės seserys.

reti dėl to, kad jie visi gyvena Vakarų pakrantėje, todėl atstumas neleidžia mums dažniau būti kartu.

Mariona, aš norėčiau smulkiau parašyti, kaip mums sekasi namie, bet kadangi laikas spaudžia, aš siunčiu šį laišką dabar ir pažadu tau parašyti artimoje ateityje. Prašau, padaryk viską, ką gali, kad kuo greičiau sutvarkytum šį reikalą. Mes kantriai lauksime tavo atsakymo.

Geriausi linkėjimai tau nuo mūsų visų. Šventiniai linkėjimai tau ir tavo Vyriui.

Visada tavo brolis,

Cyrilis

TRMM

Marijonos Rakauskaitės laiškas broliui Cyriliui

Kaunas, 1961 01 28

Mano brangus Cyrili!

Man sunku rašyti – mano rankos beprotiškai dreba.

Man atsiųstus dokumentus dėl Tėvelio testamentu aš grąžinu tik su savo parašu, nes aš nesu ir niekada nebuvau Truikienė. Liudas Truikys, įrašytas testamente, yra tik mano draugas, kuris rūpinasi manimi ir padeda man visuose reikaluose. Aš pridėdu jo asmeninį laišką, kuriame jis prašo, kad tai, kas paskirta Tėvelio testamente mums abiem, būtų perrašyta tiktai man. Akivaizdu, kad Tėvelis nežinodamas padarė mažą klaidelę, o tai neatitinka mano tikrosios oficialios padėties. Aš negaliu gauti „antspaudo“, kurio reikalaujama, bet aš tikiu, kad tai nebus kliūtis tvarkant šį reikalą.

Pinigų, skirtų man pagal Tėvelio valią, nuoširdžiai prašau nesiųsti. Manau, vietoje to tau nebus didelė našta atsiųsti retkarčiais man rūbų, avalynės, *nescafé*, stimuliatorių sveikatai palaikyti.

Aš jau baigiu, nes nebenoriu uždelsti su reikalu, kurį užlaikiau dėl savo ligos. Atleisk man, prašau, už formalumą ir trumpumą. Greit vėl parašysiu.

Su meile visiems,

Mariona

P. S. Pridėdu pasirašytą paveldėjimo teisės perdavimo dokumentą.

TRMM

Annos Marijos Rakauskaitės laiškas Juozui Žilevičiui

Maria High School
6727 South California Avenue
Chicago 29, Illinois
1960 12 30
Brangus Tamsta,

gaila, kad Jums esant Chicagoje su savo muzikologijos archyvo reikalais, negalima buvo asmeniniai sueiti, nes buvau Marijos mokykloje tuom tarpu. Man Sesuo M. Bernarda¹⁴ pranešė apie Jūsų apsilankymą tik Jums išvažiavus.

Apgailestauju ypatingai tuo, kad asmeniniai apie savo seselę Marioną būtų buvę gal patogiau išsiaiškinti. Su Marioną nesusirašinėjame ir prisipažįstu, jog tiksliai ir privengti. Prisibijome, nes gal sudarytumėme jai sunkumų, kadangi turime žinių, jog jie Kaune yra griežtai sekami.

Jums reikiamos datos kas link Marionos muzikalin[ių] studij[ų] Amerikoje neturime faktų. Kuomet ji mokėsi dainavimą, aš jau buvau įstojusi į vienuolyną ir nesisidomėjau sužinoti apie jos studijas. Žinau tik, kad ji mokėsi Chicagos Fine Arts Studijoje prie Mrs. Blair, kuri Marioną įstatė tiesioginiai į operos repertuarą.

Kaip toliau vyko, smulkiai nežinau, nes, man esant Lietuvoje, Marioną (1922 metais) atvyko Liet. Valstybinės Operos direkcijos kviečiama. Ten nuo pradžios ji pateko mokoma Madam Pavlovos operos repertuare, kai tuom tarpu Pavlovas, žinomas mūsų muzikas-kritikas, prigelbėjo draminišė interpretacijose. Madam Pavlova, buvusi Marijos Operos solistė, su vyru apsigyveno Lietuvoje bolševikmečiu¹⁵. Abu Pavlovai Marioną ne vien lavino, bet prirengdavo kiekvienam spektakliui. Tuomi Marioną džiaugėsi, dažnai pareikšdama, kad abejotina, ar būtų buvusi labiau prirengta, jeigu būtų vykusį į užsienį – kad ir į Milaną.

Tokiose aplinkumose palikau Marioną 1924 metų pavasarį, kai jau Marioną nuo 1922 m. gruodžio pasirodė savo pirmame spektaklyje Carmen rolėje¹⁶.

Gal tiksliau būtų klaustis pačios Marionos Kaune. Ji su vyru (Liudu Truikiu) gyvena Vaižganto 34b, 2. Jos vyras tebeveikia prie operos sceninių dekoravimų.

14 Sesuo Marija Bernarda Venskus (1902–1998) – dirigentė, kompozitorė, vienuolė. Muzikos mokėsi Šv. Kazimiero akademijoje Čikagoje, kur vėliau mokytojavo.

15 Olga Pavlova (mecosopranas) 1904–1918 m. dainavo Maskvos Didžiajame teatre, vėliau emigravo į Lietuvą. Muzikos kritikas ir kompozitorius Vladas Jakubėnas mini ją savo straipsnyje „Marijonos Rakauskaitės meninės plėtotės keliais“ (*Lietuvos aidas*, 1934 03 12). Apie jos vyrą Pavlovą žinių aptikti nepavyko.

16 M. Rakauskaitė Karmen vaidmeniu Valstybės operoje debiutavo 1924 m. vasario 28 d.

Tačiau būtų lyg ir nepatogu klausinėti apie jos archyvų reikalaujamas datas, kadangi tuom tarpu reikalingesnis dalykas yra jai pagalbą išrūpinti. Ir pati nusimanau, jog net ir archyvinuose aprašymuose šitas jos pamiršimas skaudžiai įtars visus, kurie turėjo galios šiek tiek išrūpinti jai pagalbą.

Niekur nesigirdi, kad kas tuomi rūpintųsi. Ji jau kelis kartus pasiguodė, kad esanti „taip greit užmiršta“. Ji, visgi, savo nusistatyme ištesėti kitų nevarginant gal ir ištesės garbingai. Tas bus jai gal ir geriausias memorialas.

Gaila, kad negaliu Marionai daugiau patarnauti. Tėvelis buvo jai didžiausia parama. Jis mirė pereinamo sausio 18 dieną – 96 metų amžiaus. Iki paskutinių dienų Tėveliui Marionos Lietuvoje kentėjimas buvo skaudžiausias sopulys. Prieš mirsiant jis pareiškė, kad jis viliasi, kad ji iš savo vargų išsilaisvins.

Tiek perduodama Jums, pasitikiu nusimansysite, kas yra rašytina archyvams, ir tuom tarpu rasite būdus asmeniniai susisiekti su Mariona.

Tegul Aukščiausias Jums padeda toje samariečio pareigoje.

Su gilia pagarba

Sesuo Anna Maria (Rakauskaitė), S. S. C.¹⁷

ŽK LMA

Barytės Kripkauskienės¹⁸ laiškas Annai Marijai Rakauskaitei

1966 12 12

Mieloji Sesele Anna Maria,

seniai jau noriu Jums parašyti, bet vis tas atidėliojimas, ir nepajunti, kaip savaitės mėnesiai pralekia. Ir, pasirodo, kuo gyvenimas monotoniškesnis, juo pilkesnė kasdienybė, tuo laikas greičiau bėga...

Bet prie reikalo: rugsėjo mėn. pabaigoje mano duktė su žentu lankėsi Lietuvoje. Jie turėjo teisę sustoti tik Maskvoje ir Vilniuje. Vargais negalais per protekciją pasisekė išgauti leidimą nuvykti į žento tėviškę – apie 30 km nuo Kauno žemiau prie Nemuno. Juk žento tikslas ir buvo pasimatyti su senais tėvais. Iš ten Laimutė labai trumpam laikui pasiekė Kauną. Liudą ir Marijoną surado teatro rūmuose. Buvo ką tik po operos „Traviata“ spektaklio premjeros su Liudo dekoracijomis. Visas operos personalas susirinkęs prie vaišių stalo. Liudas buvo pas ją iškviestas. Žodžiai „sveikas, dėde“ jį tiesiog apstulbino. Vėliau prisipažino, juk šmėstelėjusi mintis, ar nebus čia pasiūsta kokia provokatorė. Gal

¹⁷ Šv. Kazimiero seserų kongregacijos (kazimieriečių) oficialus trumpinys.

¹⁸ Barytė Kripkauskienė – Liudo Truikio sesuo, gyvenusi JAV.

bus jau atėjusi jo valanda... (Kaip baisu gyventi nuolatiniame netikrume, bijoti žmogaus niekuo nenusikaltus.) Susipažinimas buvo dramatiškas, su ašarom. Pristatė savo „amerikonką“ susirinkusiems, tik gaila, kad neturėjo galimybės prieiti prie Marijonos, nes ji sėdėjo už stalo, o ankštoje patalpoje nebuvo praėjimo. Liudas, palikęs Marijoną pažįstamų globoje, palydėjo Laimutę keliom valandom atgal į kaimą.

Marijona atrodė labai gerai, geriau ir jaunesnė už Liudą. Tinkąs saikingas grimas, lygiai sušukuoti balti plaukai, juoda vakarinė suknelė (tik labai senos mados, matyt, iš senų gerų laikų išsilaikiusi) darė ją elegantiška. Tik, varge, jos rankos taip dreba, vos stiklinę nulaiko. Ir pastebimas nervingumas.

Liudas sakė moraliai esąs atstatytas, bet materialiai skursta¹⁹. Ten tie sotūs ir apsi-
renę, kurie pritelpa ir sugeba „kombinuoti“. Tik ne Liudas ir Marijona. „Traviatos“ de-
koracijos, tai antras jo laimėjimas (pirmas – „Don Carlos“) po daugelio metų. Galvojęs
apie pensiją, nes pavyduolių ir intrigų netrūkstą. Be to, Marijona reikalinga aptarnavimo.
Žiemos metu beveik iš kambario neišeina. Siunčia abu linkėjimus ir prašo pasakyti, kad
ji jokio įgaliojimo dėl a. a. Tėvelio palikimo prisiųsti negali, nes jos parašo niekas ne-
patvirtins, ji gyvenanti be paso, net siuntinį jos vardu siųstą negalėtų atsiimti. Liudas
atrodąs gana pavargęs, bet šiaip bendra išvaizda nebloga. Iš čia nusiųsti dažai jį išgel-
bėję iš katastrofiškos padėties, ten ir rūšis bloga, ir pinigų nebuvo, o darbas terminuotas.
Kalėdoms gaus siuntinį – dažų, „Instant“ kavos, šiltų apatinių, kojinių, chalatus (robe)
abiem. Kol dar patiems nereikia vaistams ir daktarams, padėsiu, kiek galėdama, nes gerai
suprantu jų gyvenimą... Jie per daug kuklūs, kad ko prašytų, tik dažų sykį paprašė.

Ta pačia proga nuoširdžiai sveikinu su artėjančiomis šv. Kalėdomis ir Naujuosiuose
Metuose linkiu sveikatos ir Aukščiausiojo palaimos.

Viso viso kuo geriausio!

Jūsų B. Kripkauskienė

P. S. Gal bus įdomu perskaityti meno kritikės V. Kulešovos (lietuvė, ištekėjusi už
ruso²⁰) straipsnį. Draugė man prisiuntė iškarpa.

ŽK LMA

19 Liudas Truikys 1948 m. iš dailininko pareigų Lietuvos valstybiniame operos ir baletų teatre buvo atleistas ir tik praėjus dešimtmečiui po Stalino mirties vėl gavo leidimą kurti scenografijas.

20 Laiško autorė, matyt, suklydo, nes meno kritikė Vera Kulešova buvo ištekėjusi už lietuviu dailėtyrininko Stasio Budrio.

Stasio Pilkos laiškas Annai Marijai Rakauskaitei

1971 02 09

Didžiai gerbiama Sesuo Anna Maria,

būdamas Europoje ir veik netikėtai užklydęs į Lietuvą, Kaune aplankiau Tamsos seserį Marioną ir jos vyrą dailininką Liudą Truikį. Mano vizitas jiems buvo tikra staigmena, o man jų bute praleistas laikas – didelis bei retas malonumas. (Tai buvo sausio mėn. 2 diena.) Miela Mariona atrodo veik nepasikeitusi, išlaikiusi orumą ir pirmaujančios solistės gerąsias ypatybes.

Prašė mane Jos vardu Tamstą ir Californijoje gyvenančias seseris pasveikinti. Ji norėjo sugrįžti Amerikon, bet, deja, neleido. Kol nepakeitė paso, negavo pensijos, o jos vyrui net 15 metų neduodavo darbo, – tai tęsėsi veik 15 metų. Dabar gyvena atokiai, mūriniame name. Jų butas – tikras vertingų meno dalykų muziejus. Viskas skoninga ir jauku. Nors prie namo prieiti teko apsnigtais kalneliais sniegu šliaužti. Pats įėjimas į namą ir laiptai skurdūs.

Marionos adresas: Lermontovo 14, Kaunas. Lithuania. USSR. Jei būtų reikalas susisiekti, geriausiai, manyčiau, telegrama (So called „Night letter“). O gal būtų tinkamas ir laiškas. Dabartiniu laiku jų padėtis jau nėra per daug įtempta.

Pildydamas prašymą, informaciją siųsdamas, šia proga prašau priimti ir mano nuosirdų pasveikinimą bei šviesius linkėjimus.

Pagarbiai

Stasys Pilka

ŽK LMA

Stasio Pilkos laiškas Annai Marijai Rakauskaitei

Chicago, 1971 02 26

Gerbiama, brangioji Sesuo,

ačiū už laišką. Jei nesunitiktumėm, noriu pridurti dar kelis patirtus įspūdžius.

Kaune savo valia esu vizitavęs tik du namus. Vienas jų buvo Marionos ir Liudo pastogė. Mano palydovas buvo parinkęs ne visai tinkamą kelią, todėl teko aukštais kalneliais slidinėti. Yra, pasirodo, daug patogesnis į gatvę išėjimas.

Jiedu gyvena pirmame aukšte. Pačios išėjimo durys ir laiptai skurdūs, neapšviesti. Tačiau du gyvenamo buto matyti kambariai primena gerų meno kūrinių muziejų (ir rinktinį!). Senųjų stilių baldai, ant sienų labai vertingi keli gobalenai. Ant grindų – geri kilimai.

Apskritai scenos menininkės Lietuvoje atrodo neišpasakytai pasenusios. Mariona sudaro laimingą išimtį: lyg tie metai nebūtų jos palietę. Girdėjau, kad kurį laiką negalėjo paeiti, tačiau, man būnant, judėjo laisvai. Labiau pakitęs yra Liudas. (Jis, tarp kitko, profesoriauja meno institute ar panašioj įstaigoj²¹.)

Abu išliko principiniai nepalūžę, nebija nuomonę tarti. Kas, žinoma, anose sąlygose netinka, bet tokie jų būdai. Tarp kitko, Mariona dar nėra praradusi ar tai amerikoniško akcento, ar jaunystėje įprasto kalbėjimo būdo, ar manieros. Balsas tebeskamba mums įprasta energija.

Vaišino mane miltelių (instant) kava, kurios Lietuvoje yra net kelios užsieninės rūšys. Aišku, *demi-tasse*²² ir sidabras. Senų dienų, matyt, palikimas. Mariona sėdėjo fotely, o Liudas šeimininkavo. Juodu, be abejo, nustebino nelauktas vizitatorius. Betgi susitikome kaip geri bičiuliai. Gaila, ankstyvesnis įsipareigojimas neleido pas juos ilgiau pasisvečiuot. Tarp kitko, Liudas yra padaręs dviem operom didelio pasisekimo sulaukusius scenovaizdžius: dekoracijų bei kostiumo didelio meistro originalus, meninis darbas. Mariona vis karščiausi, kad be laiko ją privertė apleisti operos sceną. Tik man bebūnant ir jos vardas-pavardė su efektinga nuotrauka buvo pasirodęs viename rimtesniame žurnale.

Tai tiek vizito smulkmenų.

Jiedu nieko neprašė, nors manau, jog prisimi[ni]mo siuntinėlis iš seserų nepakenktų, Amerikoje apmokant muitą ir persiuntimo išlaidas. Liudą, matyt, pradžiugintų gerų aliejinių ar temperos dažų kompleksas.

Giliai pagarbiai

Stasys Pilka

ŽK LMA

Annos Marijos Rakauskaitės laiškas Stasiui Pilkai

1971 03 03

Gerbiamas p. Stasys Pilka,

Jūsų dosnumu jaudinuosi ir šiuomi giliai, giliai dėkoju. Iš Kauno išsineštais aplinkumos įvertinimais tikslingiau išryškinote Marionos padėtį. Kad Mariona principie išliko nepalūžusi, tai gal vien per ašaras ir maldas – josios ir saviškių.

21 Tuo metu L. Truikys dėstė Lietuvos dailės instituto Kauno vakariniame skyriuje, Taikomosios dailės katedroje.

22 *Demi-tasse* (pranc.) – pusė puodelio.

Kokiose aplinkumose Mariona tesės, tas liksis spėliojimui gal iki vėl kas ten vizituos. Abejoju, ar tinka žiūrėti į tai vien kaip į atskiro asmens istoriją. Juk ji irgi tikrai tautos dalelė. Ir kaip ta dalelė, žinoma, ir josios asmenyje turi eiti dvasios tyrimas-valymas, kad geriau pritiktų į tą šventą vienetą – tautą, kuriai Apvaizda yra pasirinkusi Savo Karalijon. Bet tiek Marionai, tiek ir mums visiems reikia ir laisva valia pamilti, pasireikšti ir įsijungti į tą vienumą – galutinei Laimei!

Mūsų Marionutė, kaip ir visi Rakauskų vaikai, įsižiebė iš tėvelių pavyzdžių tą dievišką kibirkštėlę – ir tikėjimo, ir doros, ir tėvynės meilę. Iš mūs visų Mariona anksčiausiai išėjo į viešumą. Išėjo pas birutiečius ir kitus, kurių būryje buvo ir gan neapsisprendusių. Gal patiko jai jų draugė, nes tarp jų buvo asmenų ją remiančių į karjerą. Tačiau mums, mūsiškiams, yra žinoma, jog ir be jų Mariona jau ir pati nors vargų vargais skynėsi kelią į operą. Paskutinį kart mačiau Marioną 1937 metais pas tėvelius Waukegane. Pažaislyje teko mudviem linksmų valandėlių drauge [praleisti] iki 1924 metų vasaros. Kokios dabar Marionoje eina dvasinės pamainos ir koku būdu ji savo pažiūras reiškia, tik spėju. Esu įsitikinusi, kad jos sielos gilumoje tebėr ta tėviškėje įžiebta kibirkštėlė ir tos šviesios valandėlės, praleistos pensionate St. Mary Academy – arti Milwaukee, Wisconsin (dabar Stritch College).

Perdaviau sesutėms apie siuntinių reikalą. Truputį prisilaikiau, nes abi sesutės po t[o] Kalifornijos žemės drebėjim[o] savo visas sutaupas deda į remontus. Cecilija jau yra siuntus; netiesioginiai pranešė gavimą. Pranešiu ir Liudo sesutei Kripkauskienei į Plymouth, Michigan. Ji neseniai jam išsiuntė dažų ir kt. Turbūt jau gavo. Tad, vėl prašydama priimti mano ačiū, linkiu Aukščiausiojo palaimos visuose Jūsų sumanymuose.

Pagarbiai

Sesuo Anna Maria Rakauskaitė, S. S. C.

ŽK LMA

*Įteikta 2018-10-26
Priimta 2018-11-12*

LITERATŪRA

Ar pažįstate, chicagiečiai? *Margutis*, 1934, Nr. 9.

Augienė Danutė. Šventa žemė Lietuva. Pokalbis su sesele Anna Marija Rakauskaite jos 80 metų sukaktuvių proga. *Draugas*, 1974 02 23.

J. Ž. Marijona Rakauskaitė. *Lietuvių enciklopedija*. T. XXIV. So. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, p. 454–455.

Lietuvių muzikai Vakaruose. Žilevičiaus vardynas. Stickney, Illinois: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1996.

Mirė Marijona Rakauskaitė. *Vienybė*, 1975 08 25.

Imprisoned but not Broken: The Asymmetry of the Life of Singer Marijona Rakauskaitė

SUMMARY. Marijona Rakauskaitė (1892–1975) was a Lithuanian-born singer (dramatic soprano) from Chicago who lived and performed in the US until 1923. When she received an invitation to sing in the Kaunas State Opera, she settled down in Lithuania and died there 52 years later. She never received permission from the occupational government to visit her family in America. Rakauskaitė lived in Lithuania for half a century, in the interwar period and in the Soviet era, however, we do not know much about the last three decades of her life. The publication presents seven letters found in the Žilevičius-Kreivėnas Lithuanian Music Archives in Chicago and in Liudas Truikys and Marijona Rakauskaitė Memorial Museum in Kaunas. Hopefully, they will help to foster a better understanding of the fate of Western citizens in the USSR during the Cold War and will enrich the history of Lithuanian vocal art.

KEYWORDS:

Marijona Rakauskaitė,
Anna Marija Rakauskaitė,
Cyrilis Rakauskas,
Liudas Truikys,
Stasys Pilka,
Kaunas, theatre.